

*Prikaz***Davorin Lapaš: *Sankcija u međunarodnom pravu***

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2004., 439 str.

Priroda međunarodnog prava kao horizontalnog normativnog sustava koji, za razliku od vertikalnih sustava, ne poznaje hijerarhijske odnose, donosi mnoge dvojbe o egzistenciji i učincima sankcije u međunarodnom pravu. Gotovo niti jedno područje međunarodnog prava nije takav kamen spoticanja u doktrini, judikaturi, a pogotovo u djelovanju država i ostalih subjekata međunarodnog prava kao što su pitanja i problemi vezani uz sankciju u međunarodnom pravu. Upravo je temu sankcije u međunarodnom pravu Davorin Lapaš, danas docent na Pravnom fakultetu u Zagrebu, odabrao kao svoju doktorsku disertaciju te ju u nešto dopunjenom obliku i objavio.

Knjiga *Sankcija u međunarodnom pravu* sastoji se od uvoda, četiri poglavlja (*Uvod, Pojam sankcije, Sankcija i međunarodno pravo, Zaključak*), popis literature i kratica te stvarnog kazala.

Tematski, ovu bi knjigu mogli podijeliti u tri dijela. U prvom dijelu autor izlaže shvaćanja o pojmu sankcije u općem pravu, u drugom dijelu govori o sankciji u teoriji međunarodnog prava dok u trećem dijelu stavlja naglasak na sankciju u praksi međunarodnog prava.

Ključni pojmovi bez kojih ne možemo razumjeti sankciju jesu elementi sankcije i infrastruktura sankcije. Kada se govori o sankciji razabiru se, na prvi pogled, barem dva elementa, a to su delikt i prinuda kao odgovor na taj delikt. Prinuda je uvijek upravljena protiv nekoga, a to je u pravilu počinitelj delikta, tj. objekt sankcije. Objekt sankcije može biti samo adresat norme iz koje proizlazi sankcija te taj adresat mora pripadati tom normativnom sustavu. Sama pripadnost normativnom sustavu nije dovoljna da bi netko bio objekt sankcije. Osim pripadnost traži se još jedan uvjet, a to je odgovornost objekta sankcije. Odgovornost je sposobnost subjekta sankcionirajućeg normativnog sustava da snosi posljedice predviđene u slučaju kršenja normi tog sustava. Organ normativnog sustava koji je ovlašten na primjenu sankcije u njegovu ime naziva se subjekt sankcije. U vertikalnim normativnim sustavima subjekti sankcije su organi središnje vlasti. U horizontalnim sustavima ne postoje organi središnje vlasti, tako da se kao organ koji je ovlašten na primjenu sankcije mogu pojaviti samo svi subjekti tog normativnog sustava, tj. ukupnost subjekata normativnog sustava. Niti jedno djelo nije delikt samo po sebi, nego djelo postaje delikt tek u korelaciji s normom. Pravna teorija razlikuje tzv. primarnu i sekundarnu normu. Primarna norma svom adresatu nameće određenu obvezu, a sekundarna norma određuje posljedice koje će zadesiti adresata ukoliko ovaj povrijedi primarnu normu, tj. obvezu predviđenu primarnom normom. Pripadnost normativnom sustavu nekoga sub-

jekta znači, u pravilu, i stjecanje subjektivnih prava predviđenih normama tog sustava ali i obveze da ne povrijedi nečije isto pravo. U slučaju povrede nečijeg subjektivnog prava, poduzima se sankcija prema počinitelju, a sadržaj te sankcije je povreda priznatog subjektivnog prava objekta sankcije zbog počinjenog delikta.

Infrastruktura sankcije je detaljna razrada njene primjene. Bez izgrađene infrastrukture sankcije, teško možemo govoriti o pravnom značaju i razvijenosti normativnog sustava. Postoje različiti stavovi i mišljenja koji su elementi bitni da možemo govoriti o razvijenosti infrastrukture sankcije. Autor kreće od pojma određenosti sankcije. Pojam određenosti sankcije svodi se na tri opća načela: a) *nullum crimen sine lege* (nepostojanje delikta bez norme); b) *nulla poena sine crimine* (nepostojanje sankcije bez delikta); c) *nulla poena sine lege* (nepostojanje sankcije bez norme). Slijedeći elementi infrastrukture sankcije koje autor navodi su proporcionalnost sankcije u odnosu na delikt te oblik sankcije. Kao što nije riješeno pitanje proporcionalnosti tako nije u horizontalnim sustavima riješeno ni pitanje oblika sankcije. Po autorovu mišljenju najvažnije pitanje infrastrukture sankcije vezano je uz subjekt sankcije. Subjekt sankcije označava ne samo onoga tko sankciju izvršava, već i onoga koji sankciju određuje. Jedan od glavnih zahtjeva što se tiče subjekta sankcije je *nemo iudex in propria causa*, a upravo je u međunarodnom pravu, zbog nedostataka uvjetovanih horizontalnom strukturom, ovaj zahtjev stalno na velikoj kušnji dijelom i zbog toga što vrlo često nije ispunjen još jedan značajan uvjet vezan uz infrastrukturu, a taj je kvalitetan nadzor nad izvršenjem sankcije. Za potpunu sliku infrastrukture sankcije moraju se uzeti u obzir i svrhe sankcije (opće i posebne). Opća svrha sankcije je zaštita integriteta normativnog sustava u cijelosti, dok su posebne svrhe sankcije preventivna te naročito punitivna.

Nakon što je ustanovio i opisao elemente sankcije, iznio glavne pretpostavke za razvijenost infrastrukture sankcije, autor donosi i samu definiciju sankcije u užem smislu. Sankcija je, po autoru, punitivna, *per se* protupravna reakcija normativnog sustava na delikt, sadržana u povredi inače zaštićenog subjektivnog prava objekta sankcije, a zbog počinjenog djela.

Govoreći u drugom dijelu o sankciji u teoriji međunarodnog prava, autor se sve više posvećuje problemima karakterističnima za međunarodno pravo, iako niti jednog trenutka ne napušta razmatranja i teoretske postavke o sankciji koje su određene općim pravom. Dapače, stalnom usporedbom pojedinih praktičnih rješenja te njihovim teoretskim objašnjenjima u međunarodnom pravu ocjenjuje i prosuđuje koliko su ona usklađena s temeljnim postavkama općeg prava te samim tim i održiva. Upravo u ovom dijelu autor najviše ispituje karakteristike nekih mjera koje se u teoriji međunarodnog prava svrstavaju pod pojam sankcije. Tako se, primjerice, ispituje i elaborira povezanost sankcija i self-contained režima, gdje se self-contained režimi shvaćaju kao "pravni podsustavi međunarodnog prava, koji teže isključenju primjene općih međunarodnopravnih posljedica protupravnih čina od strane takvim činom povrijeđenog subjekta". Umjesto općih posljedica kao sankciju na pov-

rede norme podsustava, podsustav raspolaže vlastitim reakcijama, tj. sankcijama. Dosta pažnje se posvećuje ispitivanju i drugih oblika reakcija subjekata međunarodnog prava kao i njihove pravne prirode. Tu se prije svega misli na represalije, protumjere i retorzije.

U trećem dijelu autor izlaže prikaz sankcija u praksi međunarodnog prava. U ovom dijelu se sankcija promatra kroz tri međusobno vrlo povezana aspekta: vremenski, formalni i materijalni aspekt.

Vremenski se aspekt odnosi na razvoj sankcije u praksi međunarodnog prava kroz povijest. Prikazuje se razvoj sankcija u staroj Kini, Grčkoj i Rimu, preko srednjeg vijeka i papinske dominacije u međunarodnom pravu, Svete alijanse, sve do današnjih dana, tj. osnivanja i djelovanja Ujedinjenih naroda. Najveća pažnja se, naravno, posvećuje drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Daju se prikazi i opisi situacija vezani uz sankcije nametnute Libiji, SR Jugoslaviji, Iraku, Haitiju i dr.

Formalni se aspekt odnosi na postojanje sankcije u izvorima međunarodnog prava, točnije u kojim se sve izvorima, bilo izravno bilo neizravno, sankcija nalazi. Tako autor navodi opća pravna načela priznata od civiliziranih naroda, običajno međunarodno pravo, međunarodne ugovore, akte međunarodnih organizacija, akte država i odluke međunarodnih pravosudnih institucija. Iznosi i veze sankcija i subjekata privatnog sektora te objašnjava "soft law" i njegovo značenje kako za samu sankciju tako i za međunarodno pravo.

Materijalni se aspekt prije svega odnosi na vrste međunarodnopravnih sankcija koje su najučestalije u praksi. Važno je napomenuti da autor obrađuje najučestalije mjere, tj. reakcije koje se u međunarodnoj praksi primjenjuju i koje se uglavnom neosnovano nazivaju sankcijama iako po svojoj prirodi nisu sankcije u užem (pravnom) smislu riječi. Iako su u međunarodnoj praksi relativno učestale moralne sankcije, juridičke sankcije, znanstvene, kulturne i sportske sankcije, prometne sankcije itd., one nisu sankcije u užem smislu. S druge strane, i po svome nazivlju i po svojoj pravnoj prirodi, sankcije ograničenja suvereniteta, sankcije s upotrebom sile, sankcije međunarodnog kaznenog prava i disciplinske sankcije jesu sankcije u užem smislu riječi. Poseban osvrt se daje na sankcije s upotrebom sile, kao na vrstu sankcija koja izaziva najviše pažnje u široj javnosti i u stručnim krugovima.

Prikazujući kroz cijelo djelo sličnosti i razlike horizontalnih i vertikalnih sustava, Davorin Lapaš nas upoznaje i s prednostima i s nedostacima jednog i drugog, naravno, s težištem na karakteristike horizontalnih pravnih sustava kojima pripada i međunarodno pravo.

Što je decentraliziranija i manje hijerarhična struktura unutar nekog društva, to će i samo pravo (a naravno i sankcija kao dio pravnog sustava) pokazivati veći otklon od vertikalnog prema horizontalnom pravnom sustavu. Budući su države dominantni subjekti međunarodnog prava te ne priznaju nikakvu višu vlast nad sobom, stvaranje ili pretvaranje međunarodnog prava u vertikalni pravni sustav, iz današnje perspektive, ne izgleda moguće.

Iako sustavi horizontalne strukture u startu imaju nedostatke u usporedbi s vertikalnim pravnim sustavima, autor daje jedini pravi odgovor na pita-

nje kako imati razvijeniju, humaniju ili efikasniju sankciju. Humanija, efikasnija i razvijenija sankcija prije svega ovisi o interesima i volji subjekata koji stvaraju međunarodno pravo.

Domagoj Jukić